

De Andere Mythe

de andere Helena

DOOR HÉLÈNE VRIJDAG

.....
Ik zit opgesloten in een mythe. Een bloederige,
verstillende mythe. Ik spreek een taal
van zwijgen¹,
onbewust
opgelegd.

Laat me ten eerste stellen:
Ik hou van mythen.
Ik heb meer dan eens beweerd een mythe te willen zijn.

Ik dacht altijd een Griekse.
Ik heb een buitenproportionele fascinatie voor ‘*De Metamorfosen*’ van Ovidius.

Laat me stellen dat ik verlang te leven vanuit het luisteren. Ik leen mijn oor aan geheimen en verzwegen
waarheden. Ik verlang die verborgenheden een stem te geven². Om het beeld dat we hebben van de vrouw,
van haar stem, en in het bijzonder van de vrouw en haar verstomming, omver te stoten en te herplanten.

Intussen heeft het verhaal van de vrouwelijke stem, mijn eigen voornaamste instrument,
meer geheimen dan ik dacht. Geheimen die zich in de waas van de nacht onthullen.
Ik leg Ovidius naast me neer op mijn nachtkastje, draai me om. Ik waak.

Droom vermengt zich met realiteit.

Ik ontleed het lijf van mijn schrijven. Mijn essay beschouw ik als volwaardig gewervelde. De wervels zijn
als voelbare stapstenen van het denken.

Ik begin onderaan, bij de diep verborgen bekkenbodem die soms mythe heet.

Mythe is het woord van de oorsprong.
Een mythe is een deur naar een wereld die verborgen zingeving blootlegt
— een deur op zoek naar een stem om hem op een kier te zingen.
Een mythe is ook een cultuurbreed vastgehouden misvatting
— een dichte deur waarvan men dacht dat ie al open was.

Ik open de bekkenbodem. Ik droom niet.
Een gewerveld verhaal nestelt zich beneden. Het klimt zich een weg naar boven.
Er is een lange weg te gaan,
met rechte rug.

.....
Ze noemen mij een vrouw. Zo verhoud ik mij tot het woord *vrouw*, tot de mythe van de vrouw. Die mythe
maakt mij en vele anderen tot een rondwandeland fenomeen. Ik plant mijn schoenen in de aarde. Ze slijten.
Mijn lijf en stem hebben vooral een vaste betekenis voor anderen. Had ik in een andere buitenwereld geleefd,
dan had ik mij tot een heel ander woord verhouden. Tot een andere mythe. Tot andere aarde. Wie weet tot iets
woordeloos. Ik had misschien anders gelopen. Het zou anders gelopen zijn.
De vrouw, van oorsprong meer dan enkel een woord, is nu met dat woord ook een dichte deur geworden.

Ik zet de weg voort van de bekkenbodem de ruggengraat omhoog.
Knoken zijn aangetast. Onderweg naar boven, obstakels, wervel voor wervel, gekromd.

¹ Uit ‘*Between Voice and Silence*’ van Jill Mclean Taylor, Carol Gilligan, Amy Sullivan - in de woorden van een Afro-Amerikaanse
vrouw die ze interviewden: “*Reporting her own experience she says: “I was never taught absolute silence, I was taught it was
important to speak but to talk a talk that was itself a silence. Taught to speak and beware of the betrayal of too much heard speech, I
experienced intense confusion and deep anxiety in my efforts to speak and write. (1989, p. 7)”*”, Hoofdstuk 1: Holding Difference,
Sustaining Hope, blz. 24

² In juli 2020 ben ik afgestudeerd aan de Performance-opleiding van de Toneelacademie Maastricht. Ik ben theatermaker, actrice,
zangeres, sound-designer en schrijver, niet per se in die volgorde.

Bij het heiligbeen aangekomen, kniel ik. Het heilige beeld huist in mijn liezen. Mijn wervels bergen gebogen gewelven van een zingende kathedraal, sinds Christendom kroppen nog steeds rotte vruchten op in mijn botten³. De schoenen geplant in een samenleving geschoold op erfenissen van kapers⁴, ook mythes zijn gekaapt. Eva uit Adam's rib geboren en voor altijd de Ander, afwijkend van⁵. Archetype zonder adem.

Ik waad door de rivier van het dagelijkse wat mijn rug doet krommen. Het lot van de vrouw die schrijft over het lot van de vrouw die schrijft over haar eigen lot van de vrouw die schrijft over haar lotgenoten. Vindt in zichzelf weinig bondgenoten. Ik klim uit het heiligbeen naar de staart, het aanhalingsteken dat hard werkt aan een conclusie, elke dag. Ik kwispel, maar op wiens maat?

De weg vervolgt, naar boven, de botten, de graat. Ik drijf op mijn rug in de poel van mijn eigen groep. Ik voel de vrouwelijke bloedlijn die mijn moeder me beschreef. Ik kan me bijna voorstellen hoe mijn rug zou voelen na het baren van een kind. Hoe ik dan zou ademen. Mijn rug krijgt spieren.

Langzaam, een steek. De twijfel ontsteekt. Een spiegel gelijk, dualiteit, alles komt tot mij in tweeledigheid. Wie vrouw zegt moet ook man zeggen. Wie man is, zou een vrouw in zijn ribben kunnen laten wonen. Elke vrouw geboren uit de kast van een man, elke man gezoogd door een vrouw, de oorsprong, alweer, de oorsprong van de twee woorden die verschijnselen zijn, man en vrouw, de oorsprong van het indelen, in twee en enkel twee, de vraag naar meer dan twee, naar meer dan woorden, de oorsprong van gender en binariteit, niet enkel mythologisch maar ook biologisch. Spreid uw benen, niet uw vleugels. Het lijf zal het bij het rechte einde hebben. Biologie bewijst dat óók de afwijking⁶, de Ander net zo'n gewervelde is al ik en jij. Andere chromosoomsamenstellingen. Andere inwendigheid. Uitwendigheid. Lesbian. Gay. Trans. Queer. Zwart. Wit. Intersex. Asexual. Non-binair. Fluide. Niet toe te schrijven. Er is altijd meer dan wat we zien. Er is altijd meer dan wat we in ons geroeste denken kunnen opsommen. Woorden als omheining. De vrouw als *woord*. Het woord, stil. Onderweg, stromend bloed, pezen. Bloed, stolt. Waar valt er nog te drijven?

.....

Opeens voel ik hem. Adam.
Bij het dichten van mijn adem zit hij achterin in mijn keel,
met een appel van wie weet de tuin van Eden.
In mijn keelorgaan zit de mythe van een zonde.
In mijn keelorgaan zit de naam van een man.

Voor ik over de stem van de vrouw spreek,
moet ik eerst haar stilte hoorbaar maken.

Aangemeerd bij het strottenhoofd, verdwaal ik in de grotten van mijn keel.
Onder het gehemelte klinkt gezang. Het 'Ik' vermenigvuldigd, meerstemmig in alle holtten. De vele stemmen zingen lijfliederen die niemand ooit hoorde. Simultaan belichaam ik al wat kan bestaan, simultaan omdat ik verander. Alles verandert, niets vergaat⁷.

³ "Theology's entire conceptual system was invented by men to serve the interest of men — and not incidentally, to restrict and suppress the interest of women." Uit 'The Women's Encyclopedia of Myths and Secrets' door Barbara G. Walker, onder Seksisme, blz. 921, 922

⁴ Het artikel 'Institutioneel Racisme in Nederland: wat het is, waar het zit, en wat jij eraan kunt doen' door Vera Mulder en Riffy Bol voor de Correspondent legt uit hoe onze welvaart gestoeld is op de plunderingen van onze voorouders, geraadpleegd van: <https://decorrespondent.nl/11317/institutioneel-racisme-in-nederland-wat-het-is-waar-het-zit-en-wat-jij-eraan-kunt-doen/18288471563978-d497773f>

⁵ "(...) 'And it should be noted that there was a defect in the formation of the first woman, since she was formed from a bent rib, that is, a rib of the breast, which is bent as it were in a contrary direction to a man. And since through this defect she is an imperfect animal, she always deceives.'" Uit 'The Women's Encyclopedia of Myths and Secrets'. Hier haalt Barbara G. Walker zelf Heinrich Kramer & James Sprenger aan.

⁶ "Hoewel al deze varianten zeldzaam zijn, betekenen zij wel dat zelfs op het niveau van fysieke morfologie er gewoon geen scherpe verdeling van mensen in twee geslachten is." - Uit 'De Leugens die ons Binden' van Kwame Anthony Appiah, Een, Classificatie, blz. 35

⁷ Uit 'Metamorphosen' XV, 156-172, Ovidius, in vertaling van Marietje d'Hane-Scheltema

Het is niet voor niets dat de stem en het lied een belangrijke symboliek vormen in de mythologie van over de hele wereld⁸. Het is niet voor niets dat de verstomming een symbolische ontmenselijking is in diezelfde mythologie. De metaforische wereld die op mijn nachtkastje ligt, onthult in heldere waas een stekende wereld die nog steeds als scherven aan onze voeten ligt, nog steeds niet volledig opgeraapt en geheeld. Ik waan me in een dromend verhaal van uitgesneden tongen, van vrouwen verkracht, ontmenselijkt, ongehoord, veranderd in plekken of verschijnselen die enkel verschijnen, niet meer spreken.

Semiramis, wordt veranderd in een duif.

Syrinx, wordt veranderd in een panfluit.

Menthe, wordt veranderd in een muntplant.

Leuconoë, wordt veranderd in een vleermuis.

Arsippe, wordt veranderd in een vleermuis.

Alcithoë, wordt veranderd in een vleermuis.

Galantis, wordt veranderd in een wezel.

Scylla, wordt veranderd in een vogel.

Ariadne, wordt veranderd in een ster.

Phene, wordt veranderd in een vogel.

Aglauros, wordt veranderd in een standbeeld.

Niobe, wordt veranderd in steen.

Io, verkracht door Zeus, wordt veranderd in een koe.

Callisto, ontmaagd, bezwangerd door Zeus, wordt veranderd in een beer.

Leucothoë, verkracht door de zon, wordt veranderd in een wierookstruik.

Daphne, vervolgd door Apollo, wordt veranderd in een laurierboom.

Ocyrhoë, heeft profetische krachten, wordt veranderd in een paard.

Arethusa, geschonden door een riviergod, wordt veranderd in een waterbron.

Arachne, weeft de waarheid, wordt veranderd in een spin.

Philomela, verkracht en met een mes van haar tong ontnomen, wordt veranderd in een vogel.

Theophane, verkracht door Neptunus.

Liriope, verkracht door Cephisus.

Melantho, verkracht door Neptunus.

Chione, gedood door Diana die een pijl in haar tong schiet.

Byblis, intens verliefd op haar eigen broer, wordt veranderd in een bergbron.

Myrrha, intens verliefd op haar eigen vader, wordt veranderd in een mirreboom.

Iphis, intens verliefd op een andere vrouw, wordt uit noodzaak veranderd in een man.

Hecuba, aanschouwt gedwongen de moord op haar kinderen, wordt veranderd in een huilende hond.

Nyctimene, gedwongen tot incest, wordt veranderd in een uil.

Medusa, verkracht door Neptunus, wordt veranderd in een monster.

Caenis, verkracht door Neptunus, wordt veranderd in een man.

Helena, gebruikt, gekaapt, wordt veranderd in een mythe.

Dit is slechts een selectie van de manieren waarop vrouwenfiguren in het epos van Ovidius een metamorfose ondergaan die hen van hun menselijke stem berooft. Die roof gaat meer dan eens gepaard met een verkrachting, een ontering van hun mens-zijn. Ook al zijn deze vrouwen na hun transformatie vaak nog levend, soms zelfs nog in staat om geluid te produceren, altijd is hun menselijke stem verstomd⁹. Zo kan Io enkel nog loeien als een koe, kan Hecuba enkel nog huilen als een hond, kan Galantis enkel nog kinderen

⁸ Clarissa Pinkola Estés zegt hierover in haar boek *‘De Ontembare Vrouw’*: “Het woord *pneuma* (adem) deelt zijn oorsprong met het woord *psyche*, beide worden als woorden voor ziel beschouwd. Dus als er in een verhaal of mythe een lied voorkomt, weten we dat men de goden verzoekt om de zaak in kwestie wijsheid en kracht in te blazen. Dan weten we dat de krachten in de geestenwereld druk aan het werk zijn om een ziel te creëren.” Jagen: het hart als eenzame jager, blz. 174

⁹ Diane Theresa Pintabone legt in haar essay *‘Women and the Unspeakable: Rape in Ovid’s Metamorphoses’* het verband uit tussen verstomming en ontmenselijking binnen het kader van *‘De Metamorfozen’* van Ovidius, Chapter three: Silence is Gold (Age), blz. 255

“To have a voice is to be human. To have something to say is to be a person. But speaking depends on listening and on being heard; it is an intensely relational act.”¹¹

Een *Andere mythe* is een vraag om een relatie. Het vraagt om een grondige verhouding, om het oor, om het luisteren, om het opbouwen van een connectie met het onbekende. Het vraagt om verhalen tussen droom en realiteit, ver weg op de kaart maar dicht bij de ziel.

Ik spreek mijn wens uit naar mythen:
dat zij potentiële genezers mogen worden.

Ik spreek mijn wens uit naar geheimen:
dat zij ons tot het diepste punt van het onderbewuste doen komen,
met de nacht als onbekend maar herkenbaar vaarwater.

Ik schrijf als subversieve daad. Taal is mijn manier van liefdevol ontwrichten.
Ik spreek als subversieve daad. Stem is het luik waarmee ik de buitenwereld binnen neem.
Ik zing als subversieve daad.
Ik zing om stiltes te creëren.
Ik zing in de grotten van mijn keel, meerstemmig, tussen leven en dood in.

Het lied is mijn manier van straffen en tegelijkertijd helen.
Ik zie nu pas hoe veel letters mijn naam gemeen heeft met dat woord. Helen.

¹¹ Uit *‘In A Different Voice’* door Carol Gilligan, Introduction, XVI

BIBLIOGRAFIE

McLean Taylor, J., Gilligan, C., Sullivan, A. M. (1995) *Between Voice and Silence: women and girls, race and relationship*, London, England: Harvard University Press

Gilligan, C. (1982, 1993) *In a Different Voice: psychological theory and women's development*, (Thirty-eight printing 2003), London, England: Harvard University Press

de Beauvoir, S. (1949) *Le Deuxième Sexe*, (Éditions Gallimard 1949 renouvelé en 1976), Paris, France: Gallimard.

Pinkola Estés, C. (1992) *De Ontembare Vrouw als archetype in mythen en verhalen*, (Vierde druk 1996), vertaald door Irma van Dam, Bloemendaal, Nederland: Becht Uitgevers

Appiah, K. A. (2018) *De Leugens die ons Binden*, (Eerste druk, 2019) vertaald door Maarten Polman, Amsterdam/Antwerpen, Nederland/België: Uitgeverij Pluim

d'Hane-Scheltema, M. (2013) *Alles Altijd Anders: over Ovidius*, Amsterdam, Nederland: Atheneum - Polak & van Genneep

Walker, B. G. (1983) *The Woman's Encyclopedia of Myths and Secrets*, New York, United States of America: HarperCollins Publishers

Pintabone, D. T. (1998) *Women and the Unspeakable: Rape in Ovid's 'Metamorphoses'* (Dissertatie van Doctoraat), geraadpleegd op 10-09-2018 van: <http://digitalibrary.usc.edu/cdm/ref/collection/p15799coll17/id/419726>

Ovidius Naso, P. (1 n. Chr.) *Metamorphoses*, (Penguin Classics Edition 2004) vertaald door David Raeburn, London, England: Penguin Books

Robson, D. (2018, 13 juni) *The reason's why women's voices are deeper today*, BBC Worklife, geraadpleegd op 16-09-2019 van: <https://www.bbc.com/worklife/article/20180612-the-reasons-why-womens-voices-are-deeper-today>

Cage, J. (1959) *Lecture on Nothing*, (Printed in Incontri Musicali, augustus 1959), geraadpleegd op 29-06-2020 van: <https://seanstorm.files.wordpress.com/2012/09/john-cage-lecture-on-nothing.pdf>

Mulder, V., Bol, R. (2020, 10 juni) *Institutioneel Racisme in Nederland: wat het is, waar het zit, en wat jij eraan kunt doen*, De Correspondent, geraadpleegd op 11-06-2020 van: <https://decorrespondent.nl/11317/institutioneel-racisme-in-nederland-wat-het-is-waar-het-zit-en-wat-jij-eraan-kunt-doen/18288471563978-d497773f>

.....
Credits voor de afbeelding op het voorblad: Timo Tembuyser en Hélène Vrijdag